

Adana, Yüreğir Küçük Sanayi Sitesi'nin Morfolojik Açıdan İncelenmesi

Beliz Büşra ŞAHİN, Burcu YILDIZ, F. Duygu SABAN

Çukurova Üniversitesi, Mimarlık Bölümü

busrasahin48@gmail.com, b.yildiz.burcu@gmail.com, duyguafazilet@gmail.com

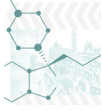
Özet: Bu çalışmanın amacı Adana'nın eski kent merkezi yakınında konumlanmış, günümüzde ise kent içinde kalmış bir sanayi bölgesi olan Eski Sanayi Sitesi ve kuzeyinde yer alan Kozan Çarşısı'ndan oluşan kentsel dokunun fiziksel yapısındaki değişimleri ortaya çıkarmaktır. Adana'nın geleneksel dokusundan izler taşınmasına rağmen kentsel dönüşüm bölgesi ilan edilmesi ve imar planında değişikliğin gündeme gelmesi, bölge ile ilgili araştırmanın önemini artırmaktadır. Çalışma kapsamında alanın fiziksel yapısındaki değişimler nitel araştırma yöntemlerinden morfolojiye başvurularak tespit edilmiştir. Çalışma alanı ile ilgili ulaşılan materyaller kadastro haritaları, imar planı paftaları, hâlihazır haritalar ve hava fotoğraflarıdır. Bunun yanında bölge ile ilgili bilgi sahibi olan kişilerle görüşmeler yapılmış, gazete arşivleri ve dokümanlar taranmıştır. Bu gelişimlerin değerlendirilmesi morfogenetik ve tipolojik mekânsal biçimleniş yaklaşımına dayandırılmıştır. Conzen'in çalışmalarından referansla alt ve orta ölçeklerde parsel, bina, yapı adası ve sokağın birer kentsel form bileşeni olarak birbiriyle kurduğu ilişki üzerinde durulmuştur. Ana değerlendirmeler en fazla kaynak bulunan 1950, 1961, 1985 ve 2007 tarihleri esas alınarak, 1950-2007 yılları arasında oluşturulan şemalarla sokak dokusu, dolu-boş oranı, yapı adası-parsel ilişkisi ve bina-parsel ilişkisi üzerinden yapılmıştır. Veriler doğrultusunda şekillendirilen şemaların yorumlanması ile Belediye Pasajı binasının sanayi sitesinin gelişimine referans olan önemli bir yapı olduğu sonucuna varılmıştır. Planlamanın ızgara düzeni Belediye Pasajı'nın oranları kullanılarak geliştirilmiş, alan sanayi kullanımı öncelikli bir bölge haline gelmiştir.

Anahtar Kelimeler: Adana, Küçük Sanayi Sitesi, Belediye Pasajı, kent morfolojisi

Giriş

Farklı disiplinler tarafından tanımı yapılan “kent” kavramına günümüzde de atfedilen fonksiyonlar ve özellikler nedeniyle alternatifler yorumlar yapıldığı görülmektedir. Tarihsel süreç incelendiğinde, uygarlıkların varlığı ile ortaya çıktığı görülen kent kavramının, tarih boyunca uygarlık ifadesi ile yakın bir ilişki içerisinde olduğu görülmektedir (Topal, 2004). Uygarlık, ilkeliliğin tezat bir ifadesi olarak, içeriğini düzensiz olmayan, kurallı bir insan-mekân ilişkisinden almaktadır ve kentin kullanıcısı olan insan, onu şekillendirmede aktif rol oynamış, her tarihsel dönemde mekân oluşturma ve mekânı geliştirme eğiliminde bulunmuştur.

Hızla gelişen küreselleşme, artan enerji ihtiyacı, küresel göç, terör, teknolojik atılım, nüfus artışı, politik ideoloji gibi olgular kentlerin fiziksel yapısını değiştirmekte, fiziksel dokuyu kısmen ya da tamamen yok etmektedir. Kentlerin formlarındaki bu değişikliği inceleme çalışmaları, 20. Yüzyılın ilk dönemlerinde ortaya çıkmıştır. Konu olarak şehir coğrafyasının bütüncü bir kısmını oluşturan kent morfolojisi kentlerin fiziksel yapısının analizinde kullanılan bir yöntemdir. Kent morfolojisi, insan yerleşmelerinin formunu,

oluşum ve dönüşüm süreçlerini, mekânsal yapı ve karakterini tarihsel gelişim süreçleri ve yerleşmeleri oluşturan bileşen parçalarını analiz ederek anlamayı sağlayan bir yöntem olarak tanımlanabilir (Kubat, Topçu, 2009). Kent morfolojisi sayısal veriler ve gözlemlere dayalı bilimsel bir yöntem olmasının yanında, kentlerdeki değişimin sosyolojik etkileri hakkında da fikir ortaya koyabilen bir yöntemdir.

Kentlerin morfolojik araştırması konusunda izlenen yöntem, araştırmacının benimsediği tutum ile de alakalı olup, bu konuda farklı metotlara rastlanmakta ve gelişen bilim dünyasında bu alternatifler belli bir çerçeve ile sınırlı kalmamaktadır. Kent, mekân ve morfoloji ile alakalı Conzen (1960), Lynch (1960), Rapoport (1977), Krier (1979), Hillier ve Hanson (1984), Mumford (1961), Stanislawski (1946), Relph (1987), Whitehand(1992)' in görüşlerine rastlanmakta (Ayan, 2010), Ulusal çalışmalar incelendiğinde ise Uğur Tanyeli (1987) ve Kemal Ahmet Arû (1998)'nun öncü çalışmaları doğrultusunda kentsel morfoloji alanında yapılan araştırmaların son yıllarda arttığı görülmektedir.

Yapılan çalışmalar değerlendirildiğinde görüşlerin her biri kentsel kavramları farklı pencerelerden ele alarak morfoloji çalışmalarına yeni pencereler açmış ve geliştirilen yöntemlerin alternatif kazanmasında sağlam bir temel oluşturmuştur. Hillier (1984)'e göre mimari ne kadar görsel sınırlar içinde olsa da, pratikteki etkileri görsellik seviyesinde değil mekân seviyesinde ortaya çıkar. Mekânın fiziksel bir nesne olmaktan öte kullanıcı eylemleri ile ele alınması gerektiği öne sürülerek, insan faktörü de Hillier'in araştırmalarında temel bir parametre olarak ele alınmıştır. Krier (1979) ise kentsel mekânı binalar arasında kalan tüm mekânlar olarak tanımlamış ve mekânların geometrik özellikleri üstünde durmuştur (Köseoğlu, 2011). Yapılan araştırmalarda izlenen yöntemler ve yöntemlerin ele aldıkları ana parametrelerin çeşitliliği ile ilgili örnekler çoğaltılabilir. Bu çeşitlilik ile ilgili Kropf (2009) bir kategorizasyon çalışması yaparak, kentsel morfoloji araştırmalarını yaklaşım olarak dört başlık altında toplamıştır;

- Mekânsal Analitik Yaklaşım
- Konfigürasyonel Yaklaşım
- Tipolojik Mekânsal Biçimleniş Yaklaşımı
- Tarihsel Coğrafya Yaklaşımları

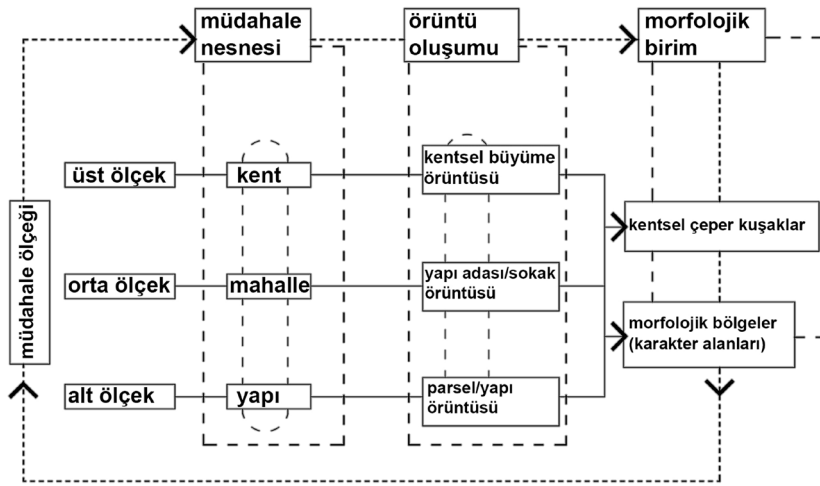
Bu makalede çalışma yapılacak bölge ile ilgili yaklaşım olarak, tipolojik mekânsal biçimleniş yaklaşımı en uygun yaklaşım olarak görülmektedir. Çalışma alanı ile ilgili elde edilen veriler, bu yaklaşım ışığında araştırma yapmaya daha elverişlidir. Tipolojik mekânsal biçimleniş yaklaşımı özetle kentsel mekân içerisinde ana öge olarak kabul edilen; bina, bina çevresindeki yapılı çevre ve yapıların biçimlenişini ele alır, bu değişkenler üzerinden bir süreç araştırması öngörür.

Bu çalışma süreç araştırması, eski kadastr haritaları, eski hava fotoğrafları ve halihazır haritalar ışığında oluşturulacak sayısal veriler ve gözlem çalışmaları ile yürütülmüştür. Çalışmanın amacı sanayi kenti Adana'nın Yüreğir ilçesindeki Eski (Küçük) Sanayi Sitesi Bölgesi ve bu bölgenin kuzeyinde yer alan Kozan Çarşısı olarak bilinen alanın fiziksel dönüşümünü ortaya çıkartmaktır. Bölge Adana'nın geleneksel dokusundan izler taşıması ve modern hayatın getirdiği köklü değişimlere direnmesi yönünden önem arz etmektedir.

Materyal ve Yöntem

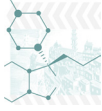
Çalışmada materyal olarak bölgeye ait kadastro haritaları, imar planı paftaları, halihazır haritalar ve hava fotoğrafları kullanılmıştır. Bunun yanında bölge ile ilgili bilgi sahibi olan kişilerle görüşmeler yapılmış, gazete arşivleri ve dokümanlar taranmıştır. Çalışmanın omurgasını oluşturan kavramsal çerçeve M.R.G. Conzen ve Whitehand’ın öncülüğünde ortaya çıkan morfogenetik ve Kropf’un tanımladığı tipolojik mekânsal biçimleniş yaklaşımına dayanmaktadır. Conzen tarafından kent planı veya kentsel peyzaj üç farklı bölümde ele alınmıştır. Bunlar ilk olarak şehir planı veya yer planı (binaları, sokakları, parselleri ve blok planlarını içerir), ikinci olarak yapı kumaşı ve üçüncü olarak arazi ve bina kullanımınıdır (J. W. R. Whitehand, 2001). Çalışmalarında Conzen alt, orta ve üst ölçeklerde parsel, bina, yapı adası ve sokağın birer kentsel form bileşeni olarak birbirleriyle kurduğu ilişki sonucunda kentsel örüntünün belirginleştiğine işaret etmektedir (Ünlü, Baş, 2015).

Şekil 1. Kentsel morfolojide ölçekler ve örüntüler arası ilişkiler (Ünlü ve Baş, 2015).

Farklı dönemlerde oluşan morfolojik bölgelerin tanımlanması ve bunları içsel değişimlerinin açıklanması; buna bağlı olarak, farklı ölçeklerdeki parça-bütün ilişkilerinin ve bu ilişkiler içinde belirlenen morfolojik tiplerin ve karakter bölgelerinin hiyerarşik olarak nasıl iç içe geçtiğinin ortaya koyulması, morfolojik araştırmaların özünü oluşturmaktadır. Mimari ve kentsel tasarım ölçeğindeki proje önerilerinin mevcut yapı çevreyle birlikte değerlendirilmesi ise tipolojik mekânsal biçimleniş yaklaşımında amaçlanmıştır. Bu yaklaşımın kentsel mekânın detaylı yapısal analizi ve yapıların biçimleniş sürecinin incelenmesi üzerine kurulu olduğu ifade edilmektedir (Birik, 2015).

Çalışma kapsamında bölgenin morfolojik kapsamda incelenip yapı çevredekî yıkım ve gelişimlerin etkisini araştırmak amacıyla fiziksel yapı alt ve orta ölçekte ele alınan sokak dokusu, dolu-boş oranı ve yapı adası-parsel ilişkisi başlıkları altında incelenmiş ve elde edilen nicel verilerle desteklenmiştir.

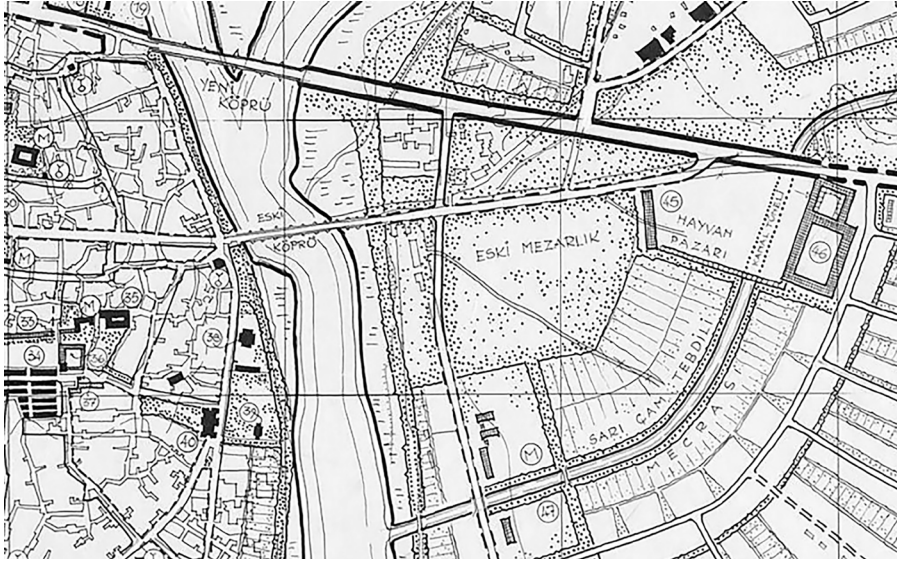

Bulgular

Tarihsel Bağlam

Adana kentinin 1940lı yıllara kadar gelişimi Seyhan Nehri'nin batı yakasında, Tepebağ olarak bilinen deniz seviyesinden 26 metre yükseklikteki bölgeyi merkez alarak genişleme şeklinde olmuştur. Seyhan Nehri'nin üzerinde yer alan Roma Dönemi köprüsü Taşköprü ise 1970li yıllara kadar nehrin iki yakasını bağlayan ve kenti doğu ve batıdaki ticari merkezlere ulaştırılan ana kentsel öğedir. 1935 yılında Hermann Jansen tarafından hazırlanmaya başlanan imar planıyla öncelikle Seyhan Nehri'nin batı yakasında, kent merkezi ile merkezin yaklaşık 2 km kuzeyinde inşa edilmiş olan yeni tren garı arasındaki bölge planlanmış, ardından Karşıyaka olarak bilinen Seyhan Nehri'nin doğusunda kalan ve Taşköprüyle ulaşılan bölüm planlama alanına dâhil edilmiştir (Saban Ökesli, 2009). 1940lı yıllar planın uygulanmasına sahne olmuş, ancak Karşıyaka için öngörülen imar planı ikinci planda kalmış ve 1960lı yıllara kadar Seyhan Nehri'nin doğu yakası için yeni bir plan hazırlanmamıştır.

Karşıyaka'nın planlama ve yapılaşmada ikinci planda kalmasının ana sebebi Seyhan Nehri'nin taşkınlarına karşı nehrin sadece batı yakasında setler inşa edilerek önlem alınmaya çalışılması, öncelikle yerleşik alanın korunması düşüncesidir. Karşıyaka'nın Taşköprü ile kente bağlanıyor olması nedeniyle uzun zaman köprü'nün karaya ulaştığı nokta, kentin kırsal kesimlerinden ürünlerini getirerek pazarlayan köylüler için bir pazar alanı olarak kullanılmıştır. Bu alanda köylülerin hayvanlarıyla konaklamaları ve ürünlerini satmaları için bir mekân ihtiyacı olduğundan, Adana Belediyesi Meclisi 8 Son Teşrin (Kasım) 1944 tarihinde gerçekleştirilen Meclis Toplantısında Karşıyaka'da bir çiftçi hanı ve otelinin yapılması kararını almış, dönemin Belediye Başkanı Kasım Ener bu sayede *o semtin ve köylünün şehre girmeden her türlü ihtiyaçlarının temin edebileceğini* ifade etmiştir (Yeni Adana Gazetesi, 9 Son Teşrin 1944, s. 2).

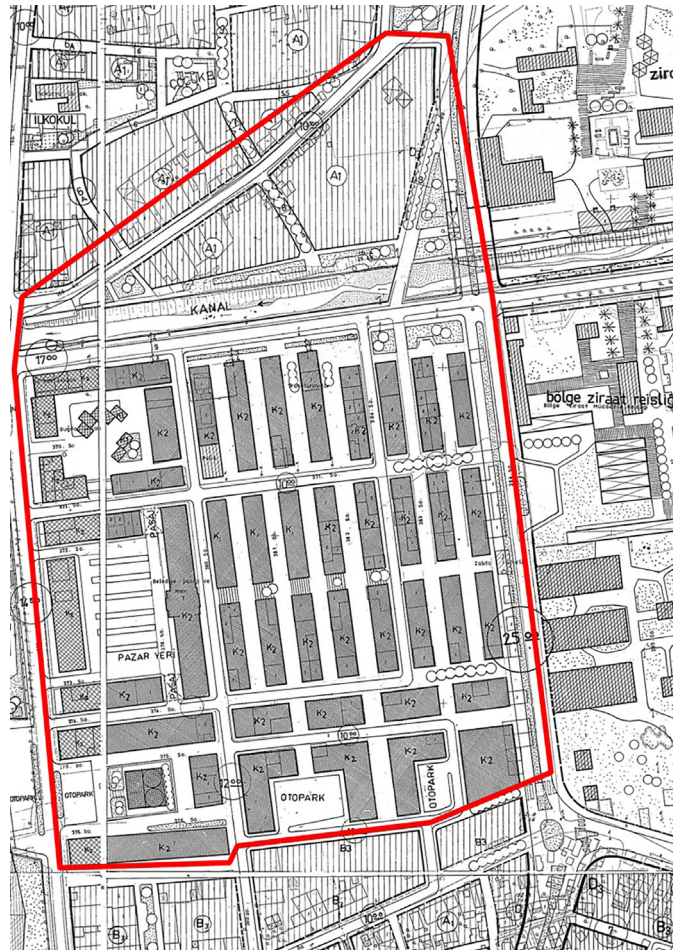

Şekil 2. Hermann Jansen tarafından hazırlanan 1940 tarihli imar planı (Duygu Saban arşivi).

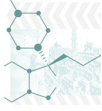

1940 tarihli Jansen planında Karşıyaka olarak bilinen ve tarihi Taşköprü vasıtasıyla kente bağlanan bölgenin Eski Mezarlık olarak bırakıldığı, hayvan pazarının ise mezarlığın doğu sınırına yerleştirildiği görülmektedir (Şekil 2). Çalışma alanında aktif olarak faaliyete devam eden Adana Madeni Sanatkârlar Odası Başkanı Abdüsselam Mortepe ile 22 Kasım 2017'de yapılan görüşmede alınan bilgiler de; Yüreğir Küçük Sanayi Sitesi, eski adıyla Karşıyaka Sanayi Sitesi ve Kozan Çarşısı bölgesinin yerinde Müslüman Mezarlığı bulunduğunu doğrulamaktadır. Seyhan Nehrine yakın olmasından dolayı bataklık bir alan olan bölgede, taşkınlar meydana geldiğinden alanı ıslah etmek amacıyla kökleri çok su çeken okaliptüs (sıtma) ağacı dikilmiştir.

Adana Belediyesi tarafından 1945 yılında inşa edilen Çiftçi Hanı ve Otel, Abdüsselam Mortepe'den alınan bilgiye göre 1953'e kadar Hayvan Pazarı olarak işlev görmüştür. 1966 yılında hazırlanan imar planıyla bugün Belediye Pasajı olarak bilinen Çiftçi Hanı ve Otel çevresiyle birlikte ele alınarak Küçük Sanayi Sitesi olarak planlanmış (Şekil 3) ve bu plan büyük ölçüde uygulanmıştır. Pasajın bir kısmı vantilatör fabrikası olarak kullanılıyorken 1985'te fabrikada meydana gelen tüp patlaması sonucu yapının güney bölümü ağır hasar görmüş, betonarme bir ek tasarlanıp inşa edilmeye başlanmışsa da yapının tamamlanması mümkün olmamıştır. Bugün yapı özel mülkiyetteki dükkânlardan oluşmaktadır (Şekil 4).

Şekil 3. Küçük Sanayi Sitesi 1966 Tarihli İmar Planı (İller Bankası Arşivi).

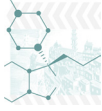

Şekil 4. Çalışma alanının kuzeyden görünümü ve Belediye Pasajı (Fotoğraf Duygu Saban).

Küçük Sanayi Sitesi ve Kozan Çarşısı 1940lı yılların sonunda Seyhan Nehrinden doğudaki tarlalara su aktarmak ve nehir taşkınlarını kontrol edebilmek için oluşturulan sulama kanalı inşa edilene kadar bir arada yaşayan, farklı fonksiyonlardaki yapılarla küçük bir merkez niteliğindeki bir alandır. Sulama kanalına güney yönde bitişik olan Taşköprü'nün devamında yer alan Ceyhan Yolu ise önceleri E-5 karayolunun devamıdır ve Gaziantep başta olmak üzere doğu ulaşımında önemli bir arterdir. Sulama kanalı üzerinde yapılmış olan köprü halen kanalın kuzeyinde kalmış olan ve günümüzde depo olarak kullanılan 1948 yılında yapımı tamamlanmış Kışlık İpek Sineması ile Köylü Garajı ve Kozan Çarşısı'nı Küçük sanayi Sitesine bağlamaktadır, ancak artık alan bir bütün olarak hizmet vermemektedir.

1950'li yıllardan beri Çukurova ve Türkiye'nin sanayisine hizmet etmiş olan site alanı gelişimini çevresine paralel olarak tamamlayamamış, kentin başka bir bölgesinde Küçük Metal Sanayi sitesinin kurulması için çalışmalar yapılmıştır. 1980'li yıllardan bu yana konuşulan Karataş Yolu'nun genişletilmesi (Yeni Adana Gazetesi, 1985, s.1), doğusundan ise Metro hattının geçmesi projeleri sebebiyle sanayi sitesi kendiliğinden küçülmüştür. Çevresine oteller, resmi binalar, AVM gibi yapılar yapılmasıyla site kent içinde kalmıştır. Sanayi Sitesi şu an 800-900 iş yerine ev sahipliği yapmakla birlikte modern makineler ve daha büyük iş yerlerine ihtiyaç duyulmaya başlanmasından dolayı birçok iş yeri daha büyük sitelere taşınmış, bu nedenle de site fiziksel iş potansiyeli açısından küçülmüştür.

Çalışmaya konu olan Küçük Sanayi Sitesinin günümüzdeki sınırları Şekil 5'te görüldüğü üzere doğusunda Karataş Bulvarı, güneyinde Süleyman Vahit Caddesi, batısında Metro hattı ve kuzeyinde Kozan Çarşısı'dır. Bölge afet bölgesi ilan edilmiş, kentsel dönüşüm için önerilen projede iş yeri sayısı azaltılıp konut alanları arttırılmıştır. Bu yüzden Ceyhan Yolu ve Karataş Yolu üzerinde yer alan bir alanda günümüz koşullarına uygun şekilde yapılacak yeni bir sanayi sitesi kurulmasına başlanmıştır.

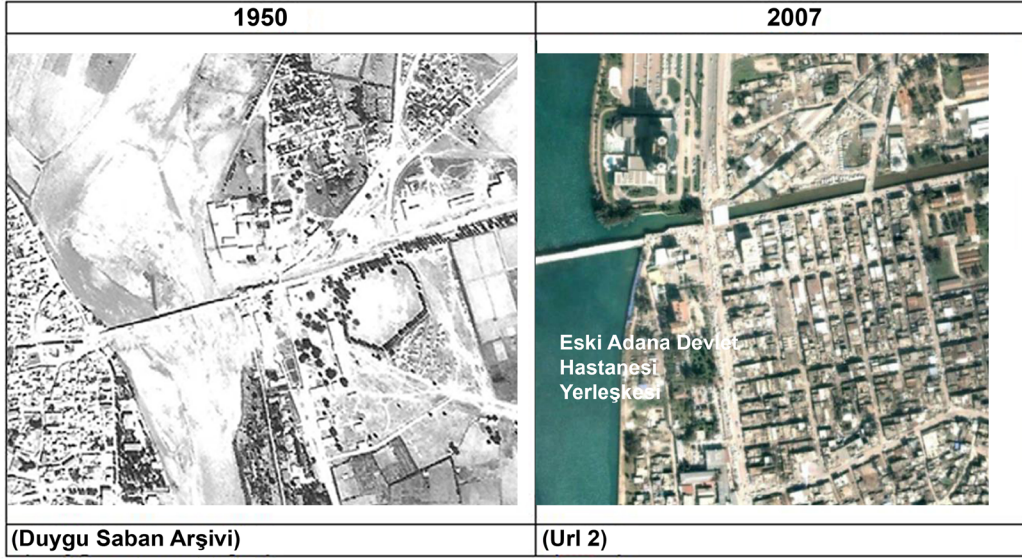
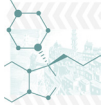
Şekil 5. Çalışma Bölgesinin Sınırları (Url 1).

Bölgenin Tarihi Süreçte Morfolojik Değerlendirmesi

Bölge ile ilgili araştırma sürecinde materyal bölümünde bahsedilen kaynakların en eski tarihilerine ulaşmaya çalışılmış, elde edilen veriler dijital ortamda yenilenerek bölgedeki morfolojik değişim nicel verilerle desteklenmiştir. Sokak dokusu, dolu-boş oranı ve ada-parcel ilişkisinin değerlendirilme çalışmasının bilimsel niteliği açısından birçok tarih aralığında materyallere ulaşılsa da, ana değerlendirme en fazla kaynak bulunan 1950, 1961, 1985 ve 2007 tarihli dokümanlar esas alınarak yapılmıştır. Ara tarihlere ilişkin verilerden ise, yapılan değerlendirmelere ışık tutması açısından yararlanılmıştır.

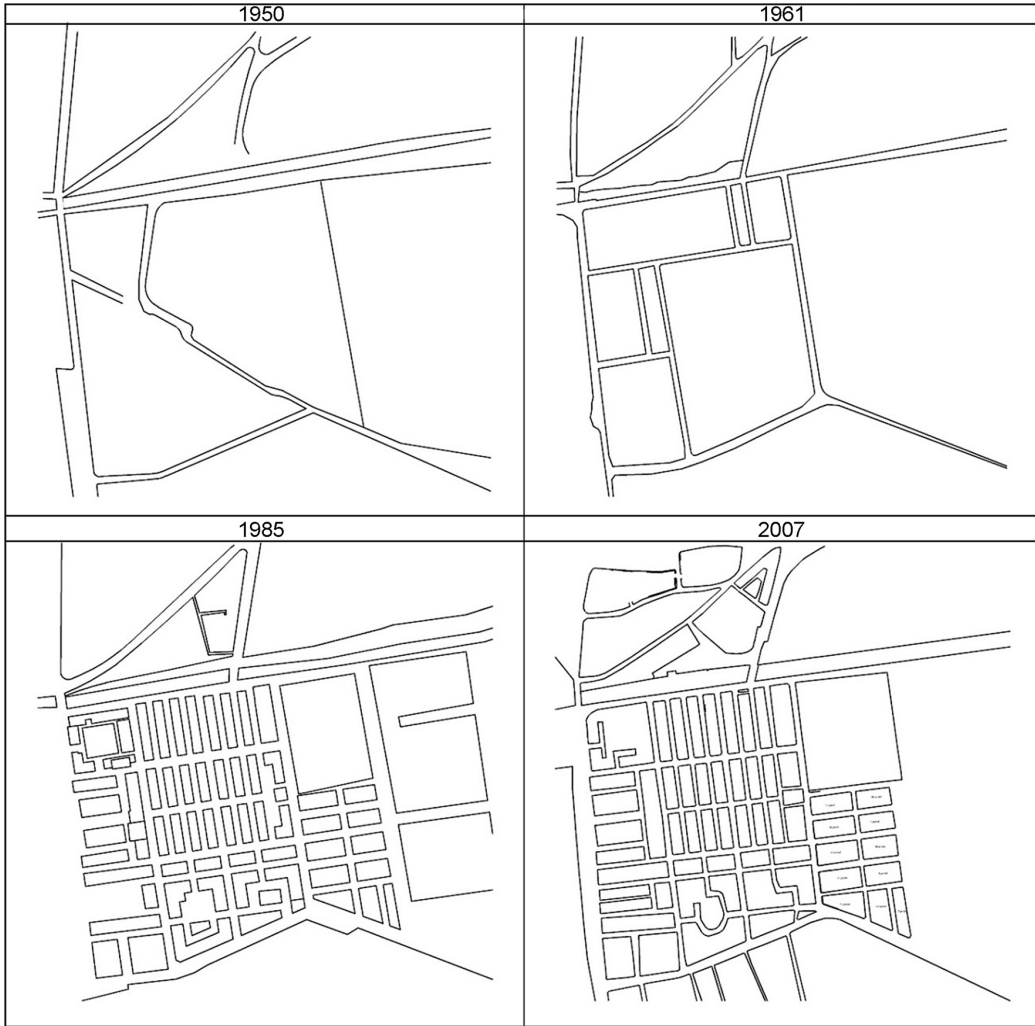
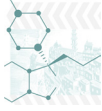
1950-2007 Yılları Arasında Sokak Dokusunun Morfolojik Gelişimi

1950’li yıllardan itibaren gelişim göstermeye başlayan bölge, ilk zamanlarında yapılaşmanın pek görülmediği bir dokuya sahiptir. Şekil 6’da sırasıyla görülen 1950 ve 2007 tarihlerine ait hava fotoğrafları karşılaştırmalı olarak incelendiğinde, sokak dokusundaki gelişim gözlenmektedir. 1950 yılına ait olan hava fotoğrafında bölgede az sayıda yapı olduğu, batıdaki Karataş Bulvarı üzerinde yapılaşmanın varlığı ve ana ulaşım akslarının sınırlılığı dikkat çekmektedir. Karataş Bulvarı’nın batısında bulunan alandaki Eski Adana Devlet Hastanesi yerleşkesinin bu gelişimi etkilediği söylenebilir. 2007 yılına ait hava fotoğrafındaki yapılaşma yoğunluğu ise fark edilir niteliktedir, yerleşimin ızgara sokak dokusu ise açıkça gözlenmektedir.

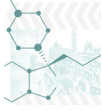
Şekil 6. Çalışma alanının hava fotoğrafları.

Şekil 7’de görülen sokak dokusu gelişim diyagramında ise bölgedeki gelişimin güney-kuzey doğrultusunda aynı kaldığı, batı yakasından başlayarak doğuya doğru devam ettiği anlaşılmaktadır. Bu gelişim bölge içerisinde doğrusal değildir ve sokak dokusu zaman içerisinde inşa edilen yapıların oluşturduğu çevre ile orantılı olarak gerçekleştiğinden bölgedeki gelişim süreci için ana referans olarak nitelendirilebilir. Bölgede yapılan araştırma ve kullanıcı görüşmelerinde ise yapılaşmanın başlangıcı olan binaların nitelikli endüstriyel yapılar olduğu öğrenilmiştir. Binaların sokak dokusuna olan etkisi, bina ve parsel ilişkisinde daha detaylı incelenecektir.

Şekil 7. 1950-2007 Yılları Arasında Çalışma Alanının Sokak Dokusunun Gelişimi.

Bölge, incelenmek üzere sulama kanalının güneyi ve kuzeyi olarak ayrıldığında, güneydeki gelişimin daha düzenli bir ızgara sokak sistemiyle ilerlemiş olduğu görülmektedir. 1961 yılında kanalın kuzeyinde yoğunlukla yeni yapı adaları oluşmuş ve 2007 yılına kadar düzenli bir gelişim göstermiştir. Fakat kanalın güneyinde kalan alanın güney kısmında adalardaki bölünmeler daha düzensiz devam etmiş, sokak dokusundaki süreklilik bozulmuştur. Bu sürekliliğin bozulmasındaki faktörlerin yukarıda bahsedildiği gibi inşa edilen yapılarla ilgili olmasının yanı sıra bölgedeki sosyal ihtiyaçlarla da alakalı olduğu öngörülebilir. Düzenli gelişim gösteren bölgede olumlu olabileceği öngörülebilir etkilerin, alanın güneyinde yer alan kullanıcılar tarafından doğal süreçte gözlemlendiği ve hak sahibi oldukları alanda yapılaşma talebini doğurmuş olduğu düşünülebilir. Düzensiz gelişimin yapılaşma sürecinin başladığı referans bölgeye uyum sağlayamayacak gelişim kararlarının alınmasıyla da alakalı olması mümkündür. Şekil 8'de görülen 1965 tarihli halihazır haritada ise kanalın güneyinde kalan alanın kuzeyinde düzenli yapı yerleşimleri gözlenebilmekte, fakat aynı gelişim güney yakada görülememektedir.

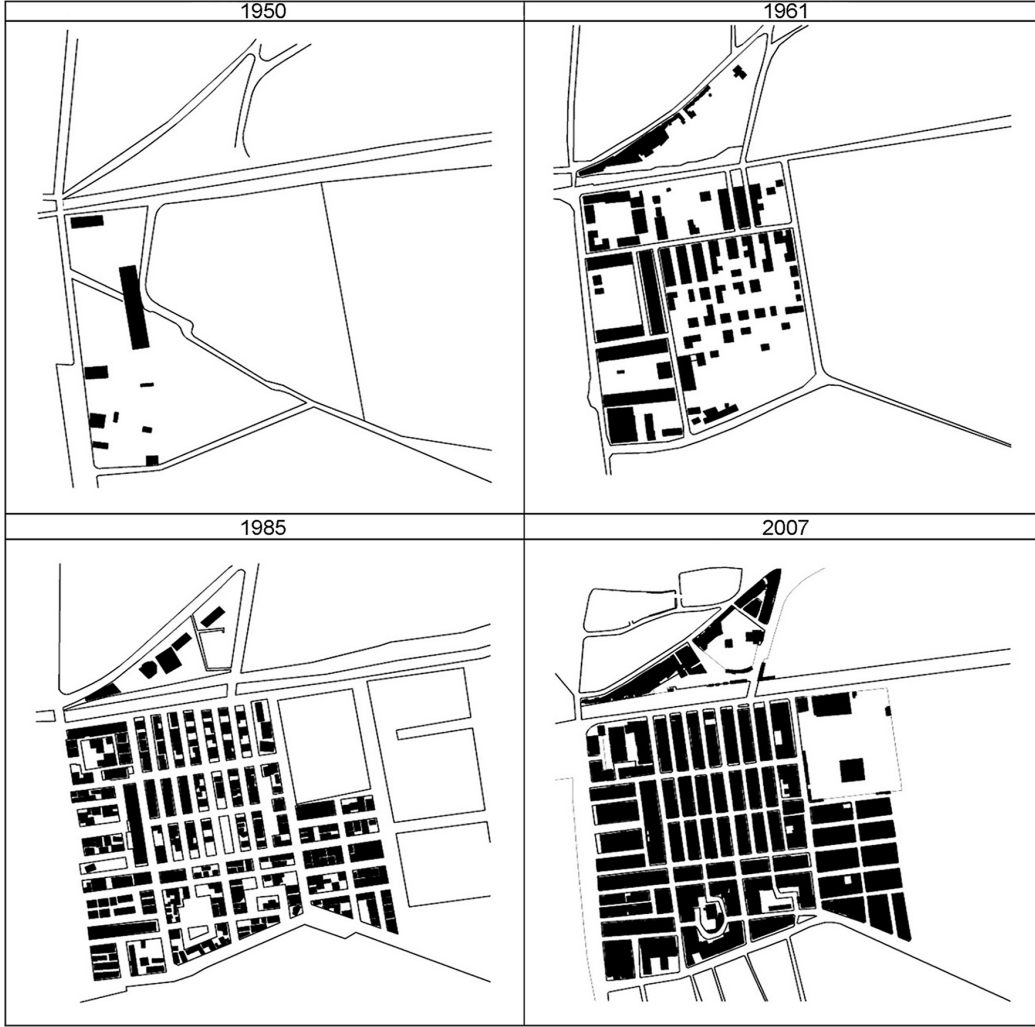

Şekil 8. Küçük Sanayi Sitesi 1965 Tarihli Halihazır Harita (İller Bankası Arşivi).

Bölgede kronolojik sıra ile 1950 yılından itibaren oluşan ada sayısı 2 (1950), 8 (1961), 72 (1985) ve 61 (2007) olarak değişmektedir. 1961'den 1985 senesine kadar olan süreçte artış görülmüş, 2007 senesine geçildiğinde ise ada sayısında bir azalma olmuştur. Bölgede bu dönemde yapılmış olan imar çalışmalarının etkili olduğu söylenebilir. 2007 senesinde azalmaya sebep olan ve değişime uğrayan adalar genel olarak bölgenin güneyinde bulunan yapı adalarıdır. Bölgenin güney yakası sokak dokusu gelişimi açısından kararsız bir süreç göstermektedir.

1950-2007 Yılları Arasında Bölgedeki Dolu-Boş Oranının Değerlendirmesi

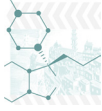
Hava fotoğrafları yardımı ile oluşturulan dolu-boş oranının gözlemlenebileceği diyagram Şekil 9'da görülmektedir. 1950 yılında bölgede sadece 9 adet bina varken ilerleyen senelerde bu sayılar sırasıyla 183 (1961), 244 (1985), 760 (2007) adet olarak karşımıza çıkmaktadır.

Şekil 9. 1950-2007 Yılları Arasında Çalışma Alanının Dolu-Boş Oranındaki Değişim.

1950 tarihli haritada bölgede en doğuda bulunan yapı, incelenen tarih sürecinde varlığını koruyan en büyük ve en nitelikli yapıdır. Alan çalışmasında elde edilen bilgiler ve Şekil 3'te de görülen imar paftasında da okunabileceği üzere bu yapı belediye pasajı yapısıdır. Eskiden han olarak kullanılan yapı zaman içerisinde fonksiyon değiştirmiş, atıl hale gelmiş fakat bölgeye olan etkisini gelişim sürecinde açık bir şekilde göstermiştir. Bina yerleşimleri incelendiğinde en düzenli yapı yerleşiminin bu bina etrafındaki bölgede ortaya çıktığı görülmektedir. Söz konusu pasaj yapısı ölçülerinin zaman içerisinde oluşan yapı adalarının da boyutlarına referans olduğu Şekil 10'da Yapı Adası-Parsel Gelişimi diyagramlarında gözlemlenebilir. Bölge için ilerleyen zamanda yapılan imar paftalarında da bu söylemi destekler veriler bulunmaktadır.

Bölge 2007 yılındaki doluluk oranına bakıldığında kapasitesinin büyük kısmını kullanmış yoğun bir bölge olarak karşımıza çıkmaktadır. Kozan çarşısına ait olan kısımda ise daha seyrek bir gelişme gözlenmiştir. Bölgede var olan ticari fonksiyon ortaya çıktığı ilk zamandan itibaren korunmuş olup varlığını sürdürmektedir. Sokak dokusu diyagramında da gözlenebileceği üzere Kozan Çarşısı tarafında diğer kısma kıyasla daha az bir yapılaşma hareketi vardır.

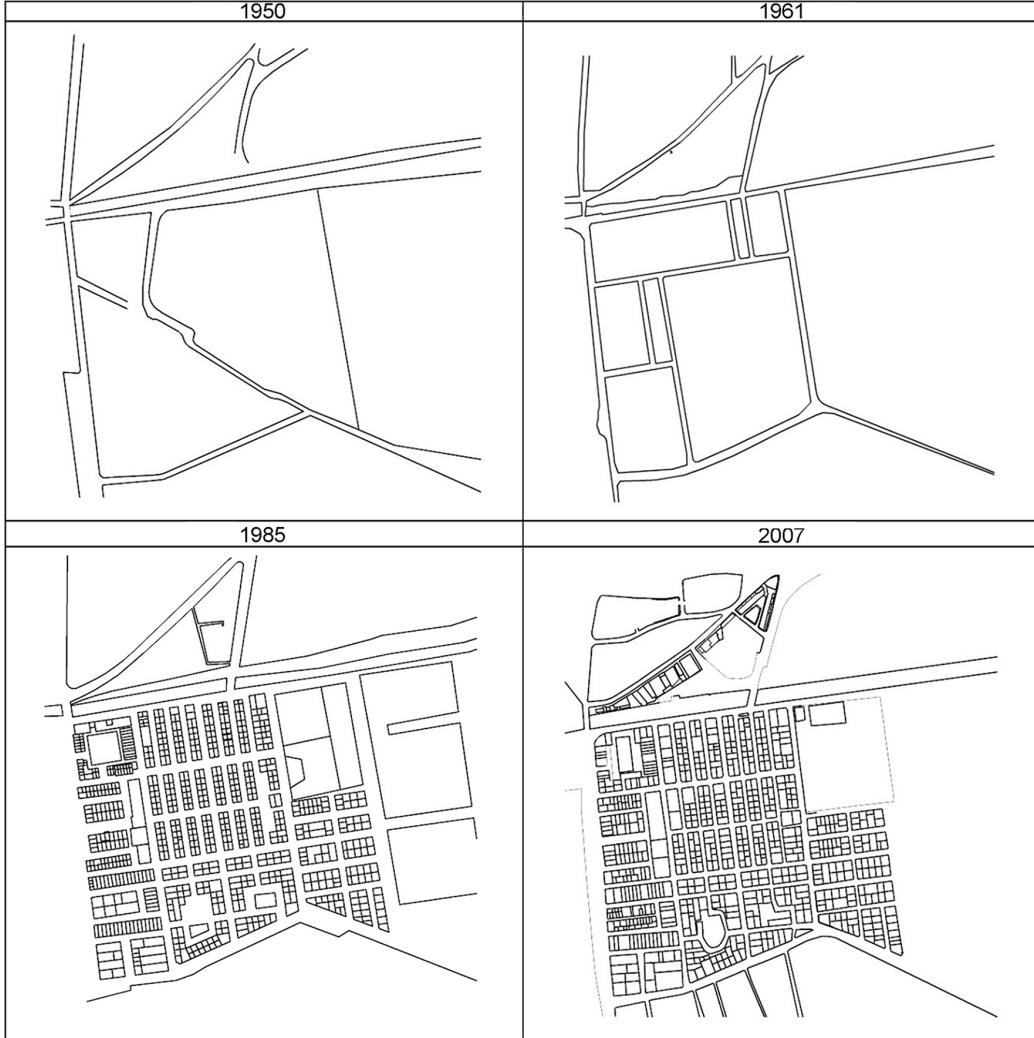
Bölgedeki yoğunluğun seyrek olarak gelişmesinin bir sebebinin de Kozan Çarşısı'nın doğusunda kalan boş alanda eski köylü garajı olduğu alan araştırmasında öğrenilmiştir. Uzun süre bu fonksiyon ile kullanılan alan 1990 yılında Yüreğir Otogarı'nın hizmete girmesiyle oraya taşınmış ve alanda sonraki yıllarda resmi kurumlar inşa edilmiştir. Fonksiyonel olarak da kamusal bir bellek oluşturabilecek bu bölgenin daha az gelişim göstermiş olması bölgenin sahip olduğu potansiyelle alakalı olabilir. Yerel yönetimler tarafından bölgelerdeki kamusal eylem alanları ile ilgili alınan kararlar bölgelerin gelişimini önemli oranda etkilemektedir. Bölgedeki yoğunlaşmanın trafik problemine yol açtığı, alanda görüşülen kişiler tarafından ifade edilmiş ve köylü garajının kaldırılmasının bu sorunda büyük payı olduğu ifade edilmiştir.

1950-2007 Yılları Arasında Yapı Adası ve Parseller Arasındaki İlişkinin Değerlendirilmesi

Yapı adası ve parseller arasındaki ilişkinin değerlendirilmesini yapabilmek amacıyla 1950, 1961, 1985 tarihli hava fotoğrafları ve 2007 tarihli hâlihazır haritalar esas alınarak parsel oluşumuyla ilgili çıkarımlarda bulunulmuştur. Şekil 10'da görüldüğü üzere 1950 yılına ait hava fotoğrafında tamamen organik, kendiliğinden gelişen bir oluşum söz konusu olup, adayı sınırlayan yol oluşumları varlığını gösterememektedir. Yalnızca ada içlerinde dokusal farklılık, ağaç gibi sınırlayıcılarla belirlenen parsel oluşumları tespit edilmiştir. Bölge, bu yıllarda ticaret amaçlı kullanıma henüz yeni başlamışken kanalın güneyinde oluşan adaların sınırlarını belirleyen yapı daha önce sözü edilen Belediye Pasajı yapısı olmuştur. Bu bölgede adaları birbirinden ayıran yol pasaj yapısının yanından geçmektedir. (Şekil 4.)

Sitenin doğusundaki adaların sınırını ve günümüze kadar ulaşan önemli bir arter olan yolu, Ziraat Reisliği Binası belirlemiştir. Bu yolun batısında, sitenin güneydoğusunda kalan bölgedeki gelişim 1970 sonrası yıllarda başlamış, ilerleyen yıllarda imar planına uygun olarak devam etmiştir. 1971 tarihli kadastro haritasında sitenin güney kısmında oluşan adalar tam bir dikdörtgen formda olmayıp bu adalar kendi içinde bir meydan oluşturma çabası içindedir. 2007 yılı haritasından gözlemleneceği üzere bu boşluklar adalarla birleşmiş, yeni parseller oluşturmuştur. Bölgenin tamamında parsel sayıları dikkate alındığında sayının azaldığı gözlenmektedir. Şekil 10'daki yapı adası-parcel ilişkisi diyagramında ise 2007 yılına gelindiğinde parsellerin küçük olmasından dolayı tevhide gidildiği anlaşılmaktadır. Bunun yanında dörtgen formdaki parsellerin kısa kenarı sokağa bakmaktadır.

1965 Tarihli Hâlihazır haritada (Şekil 7) adalarda planlı bir gelişim olduğu görülmekte, bina yerleşimlerine bakılarak değerlendirme yapıldığında parsellerin pasaj çevresindeki adalarda düzenli bir gelişim gösterdiği, güney kısımda henüz düzgün bir parselasyon yapılamadığı anlaşılmaktadır. Parseller birbiriyle orantılı düzenli bir dağılım göstermektedir.

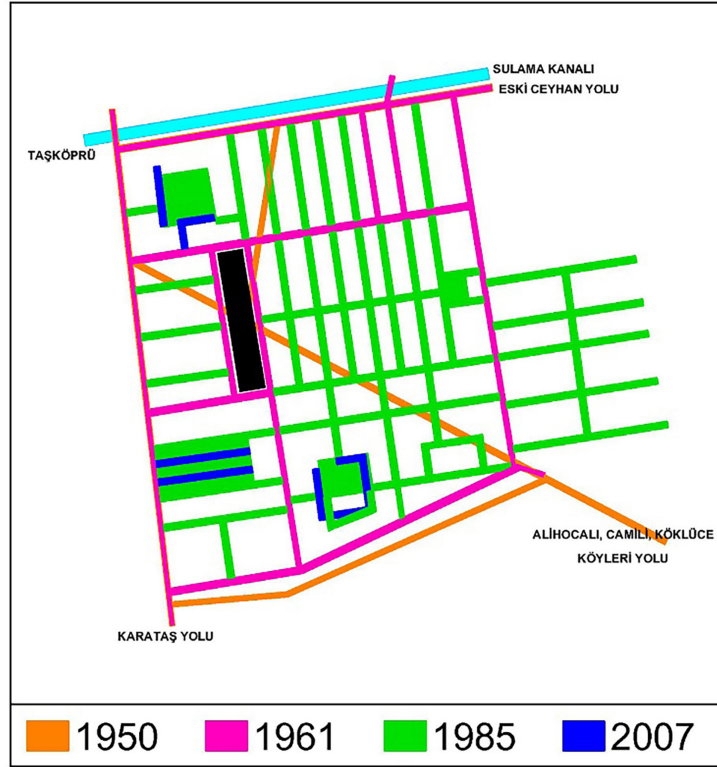
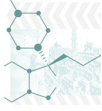

Şekil 10. 1950-2007 Yılları Arasında Bölgenin Yapı Adası-Parsel Gelişimi.

Kanalın kuzeyinde kalan Kozan Çarşısı'nın olduğu bölgede ise Kışlık İpek Sineması ve Köylü Garajı'nın alanının iki ayrı adaya ayrılmış, İpek Sineması ve çevresinde parsellasyona gidilmiş, ancak köylü garajının olduğu adada herhangi bir parsellasyon yapılmamıştır. Günümüzde buradaki ada korunmuş olup köylü garajının doğusundan geçen yol ile bölge üç adaya ayrılmış, yeni parseller oluşmaya başlamıştır. Bu ada ve parseller kanalın güneyinde kalan sanayi sitesi ile kıyaslandığında daha düzensiz bir gelişim göstermektedir.

Sonuç

Adana, Yüreğir, Küçük Sanayi Sitesi'nin morfolojik analizini içeren bu çalışmada, eski hava fotoğrafları, haritalar, imar planları ve alan çalışmasında kullanıcılarla yapılan görüşmeler esas alınarak, alanın tipolojik mekânsal biçimleniş yaklaşımı yöntemiyle morfolojik analizi yapılmıştır. 1950, 1961, 1985 ve 2007 tarihli görsel materyal üzerinden hazırlanan sokak dokusu, dolu-boş oranı ve yapı adası parsel ilişkisi diyagramları oluşturulmuş ve sokak dokusu diyagramları Şekil 11'de çakıştırılmıştır.

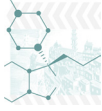

Şekil 11. Çalışma alanının 1950, 1961, 1985 ve 2007 tarihli sokak dokusunun karşılaştırılması.

Yapılan inceleme sonucunda Belediye Pasajı'nın inşa edildiği 1945 yılından sonra Taşköprü vasıtasıyla o dönemde yerleşimin olduğu Seyhan Nehri'nin batı yakasından gelen tüccarların ve kentlilerin köprüyü geçtikten sonra, girişi uzun kenarının tam orta noktasından olan Belediye Pasajına (eski adıyla Çiftçi Hanı'na) ulaşmak için yol oluşturdukları anlaşılmaktadır. Pasajın planı karniyarik şeklinde olduğu için aralarında geçiş olan batı ve doğu girişi olmak üzere iki girişi bulunmaktadır. Batıdaki giriş kentlilere hitap etmekteyken, doğudaki giriş Ceyhan tarafından ve kentin güneydoğusundaki köylerden gelip ürünlerini ve hayvanlarını pazarlayan köylüler tarafından kullanılmış, pasaja ulaşan yollar da buna göre şekillenmiştir.

1950li yıllarda sulama kanalının üzerine yeni bir köprü inşa edilmesiyle sokak formunun değiştiği ve Belediye Pasajının dört yanından pasajın cephelerine paralel olarak oluşturulan sokakların sulama kanalının kuzeyindeki Kozan Çarşısı ve Köylü Garajından gelen yolla birleştirildiği, henüz imar planı yapılmamış olmasına rağmen ızgara sokak dokusunun başlangıcının oluşturulduğu anlaşılmaktadır. 1966 tarihli imar planının uygulanmasıyla Belediye Pasajını esas alarak Küçük Sanayi Sitesi oluşturulunca sokak dokusu da kuzey-güney yönünde ince uzun adaları çevreleyen bir anlayış sergilemiştir. ızgara sokak dokusunda hem pasajın dış sınırlarının hem de girişlerinin dikkate alındığı görülmektedir. Her ne kadar pasajın batısında kalan bölüm ile doğusunda kalan bölüm birbirinden farklı olsa da, uzun zaman hayvan pazarı olarak kullanılan binanın zemin katına batıdan ulaşımın daha fazla sokak oluşturularak verilmesinin bilinçli bir planlamanın ürünü olduğu söylenebilir. Böylece tüccarların ve kentlilerin pasaja daha kolay bir şekilde ulaşımının sağlanması gözetilmiştir.

1985'ten bugüne çalışma alanında gerçekleşen değişiklikler, imar planı ile oluşturulmuş

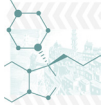

ve Küçük Sanayi Sitesi'nin kullanıcılarına ve ticaret için gelen kentliye hizmet etmek amacı taşıyan batıdaki pazar yeri, otopark ve meydanlar ile güneydeki otoparkların ortak açık alan niteliğini kaybetmesi olmuştur. Tamamı yapılaşmaya açılmış olan alanlardan güneyde otopark olan alanda ise 1990lı yılların başında bir cami inşa edilmiş ve alanda ortak açık alan kullanımını kalmamıştır.

Sonuç olarak 1945 yılında köylünün şehre girmeden her türlü ihtiyaçlarını temin etmesi amacıyla inşa edilen ve uzun yıllar hayvan pazarı olarak kullanıldıktan sonra Belediye Pasajına dönüştürülen yapının, gerçekleştirilen morfolojik analizler sonucunda Adana, Yüreğir Küçük Sanayi Sitesi'nin oluşumunda temel referans olarak alındığı anlaşılmaktadır. Bugün binanın bir bölümü yıkıldığı ve bütünlüğünü kaybettiği için, aynı zamanda Köylü Garajı bölgeden taşındığı ve bu alanda artık köylülerin ürünlerinin ticareti yapılmadığı için kültür mirası olan yapı ofis ve ticaret ağırlıklı olarak kullanılmaktadır. Belediye Pasajı'nın çevresi ise ağırlıklı olarak küçük ölçekli metal sanayi üretimi ile oto tamir ağırlıklı olmak üzere küçük tamir-bakım ve ticaret amacına hizmet eden birimler barındırmaktadır. Köylü pazarı işlevi günümüzde tarım aletleri, fide, fidan, zirai ilaç ve gübre ticareti ile sulama kanalının kuzeyinde devam etmektedir. Bu çalışma sonucunda çıkarılabilecek en önemli sonuç mekânların bir kentsel alandaki oluşumu nasıl etkileyebileceği ve yerleşmiş, ihtiyaçtan doğan bir kullanım var ise mekânlar değişse de mekânsal kültürün değişmeyeceğidir.

Kaynaklar

- Aru, K. A. (1998). *Türk Kenti*. İstanbul: YEM Yayın.
- Ayan, B. (2010). *Kent Morfolojisini Etkileyen Nedenler ve Eminönü Tarihi Yarımada Bölgesinin İstanbul Ulaşımına Etkileri* (Yüksek Lisans Tezi). Bahçeşehir Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü. İstanbul. 7.
- Birik, M. (2015). *Kentsel Morfolojiye Bütüncül Yaklaşım*. Türkiye Kentsel Morfoloji Sempozyumu. 22-23 Ekim 2015. Mersin, 534-546.
- Conzen, M.R.G. (1960). *The Plan Analysis of an English City Centre*. Proceedings of the IGU symposium in urban geography Lund 1960. Editör Norborg, K., 383-414.
- Hillier, B. ve Hanson, J. (1984). *The Social Logic of Space*. New York: Cambridge University Press.
- Köseoğlu, E. (2011). Kent Mekanına İlişkin Kuramsal Bakışlar, *İdeal Kent Dergisi*, 5, 96-111.
- Krier, R. (1979). *Urban Space*. London: Academy Editions.
- Kropf, K. (2009). Aspects of Urban Form. *Urban Morphology*. International Seminar on Urban Form (revised version-23 March 2009),13(2),105-120, Çeviri: Beliz Büşra Şahin
- Kubat, A. S. ve Topçu, M. (2009). Antakya ve Konya tarihi kent dokularının morfolojik açıdan karşılaştırılması, *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, 6(2), 336.
- Lynch, K. (1960). *The Image of the City*. Cambridge: MIT Press.
- Mumford, L. (1961). *The City in history: Its Orgins, its Transformations and its Prospects*. London: Harcourt.
- Rapoport, A. (1977). *Human Aspects of Urban Form*. Oxford: Pergamon Press.
- Relph, E. (1987). *The Modern Urban Landscape*. Beckenham: Croom Helm.

Saban Ökesli, D. (2009). Hermann Jansen’s Planning Principles and His Urban Legacy in Adana, *METU JFA*, 26(2), 45-67

Stanislavski, D. (1946). *The Origin and Spread of the Grid-pattern Town*. New York: American Geographical Society.

Tanyeli, U. (1987). *Anadolu Türk Kentinde Fiziksel Yapının Evrim Süreci*. İstanbul Teknik Üniversitesi. Fen Bilimleri Enstitüsü. Yayınlanmamış Doktora Tezi.

Tapu ve Kadastro Genel Müdürlüğü Cumhuriyet Mah. ve Karşıyaka Arşivi (10 Kasım 2017)

Topal, A. K. (2004). Kavramsal Olarak Kent Nedir ve Türkiye’de Kent Neresidir?, *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 6(1), İzmir, 276-294.

Ünlü, T. ve Baş, Y. (2015). *Mersin’de Morfolojik Süreçlerin Değerlendirilmesi*. Türkiye Kentsel Morfoloji Sempozyumu Bildiriler Kitabı, Mersin,14-16.

Yeni Adana Gazetesi (1985). *Karataş Yolu için Keyfi Yıkım mı var?*. 14 Kasım 1985. s. 1

Whitehand, J. (1992). Recent Advances in Urban Morphology, *Urban Studies*, 29(3-4), 619-636.

Url 1. Google Earth Pro uydu görüntüsü üzerine yazarlar tarafından işlenmiştir. Erişim tarihi 25.06.2018

Url 2: Google Earth Pro uydu görüntüsü üzerine yazarlar tarafından işlenmiştir, Son Erişim Tarihi: 07.01.2017.